

УДК 640.432:339.924
JEL: Q02, Q18, O19, L83

Марина Дядюк, Олена Филипенко

*Харківський державний університет харчування та торгівлі
Україна*

УКРАЇНСЬКИЙ РЕСТОРАННИЙ БІЗНЕС У ФОРМУВАННІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

У статті викладено науковий погляд на галузь ресторанного господарства як такої, що впливає на рівень продовольчого забезпечення населення України. Показано роль сфери харчування поза домом в удосконаленні системи продовольчої безпеки України. Визначено пріоритетні економічні та організаційні напрями розвитку ресторанного бізнесу в Україні як засобу протидії експансії європейських брендів, виробників і постачальників сировини. Доведено позитивні перспективи розвитку ресторанного бізнесу в Україні та необхідність пошуку схем оптимізації, запозичення досвіду провідних закладів Європи, розвитку популярних трендів для досягнення європейського рівня якості надання послуг з метою підвищення конкурентоспроможності й економічної ефективності.

***Ключові слова:** підприємництво, продовольча безпека, євроінтеграція, ресторанний бізнес, конкурентоспроможність, розвиток, перспективи.*

Марина Дядюк, Елена Филипенко

*Харьковский государственный университет питания и торговли
Украина*

УКРАИНСКИЙ РЕСТОРАННЫЙ БИЗНЕС В ФОРМИРОВАНИИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В УСЛОВИЯХ ЕВРОИНТЕГРАЦИИ

В статье изложен научный взгляд на отрасль общественного питания с позиции ее влияния на уровень продовольственного обеспечения населения Украины. Показана роль сферы питания вне дома в совершенствовании системы продовольственной безопасности Украины. Определены приоритетные экономические и организационные направления развития ресторанного бизнеса в Украине как способа противодействия экспансии европейских брендов, производителей и поставщиков сырья. Доказаны положительные перспективы развития ресторанного бизнеса в Украине и необходимость поиска схем оптимизации, заимствования опыта ведущих рестораторов Европы, развития популярных трендов для достижения европейского уровня качества предоставления услуг с целью повышения конкурентоспособности и экономической эффективности.

***Ключевые слова:** предпринимательство, продовольственная безопасность, евроинтеграция, ресторанный бизнес, конкурентоспособность, развитие, перспективы.*

UKRAINIAN RESTAURANT BUSINESS IN FORMATION OF FOOD SAFETY UNDER EUROINTEGRATION CONDITIONS

The scientific view at the restaurant industry which affects on the level of the Ukrainian population food supplying is presented in the research paper. The role of the out of the house meals in improving of the food safety system of Ukraine is shown. Priority economic and organizational tendencies of restaurant business development in Ukraine as the mean of counteraction to the expansion of European brands, producers and suppliers of raw materials were identified. Prospective analysis of state measures which are aimed at activating the formation of Euro-oriented business environment was carried out. It is proved that the gradual bringing of the management principles to European norms already has positive impact on the business climate and creates the necessary conditions for increasing the level of sectoral competitiveness of the national restaurant business enterprises; increasing of investments in this economy sector, in particular, connected with the use of European resources; promotes the intensification of demand for products and services of restaurant enterprises.

It is shown that the developed restaurant economy is profitable sector of the country's economy, which, apart from servicing different contingents of consumers and providing them with food services, positions the country profitably on the international market. As the European restaurant business is the most stable in the world, it makes its actual example for national restaurateurs' imitation. Priority market segments of the out-of-home market for the further development of restaurant business enterprises: medium, medium plus and lower segments with quality improving are identified and it meets the expectations of restaurant audiences where competition intensifying is expected.

The complex of progressive competitive forms, formats and popular trends of restaurant business was proposed, the schemes of their adaptation and optimization to the national realities which are aimed at preserving national color and authentic traditions were substantiated for solving of Ukrainian restaurant business applied problems in order to European level achieving.

***Key words:** business, food safety, eurointegration, restaurant business, competitiveness, development, perspectives.*

Постановка проблеми. Орієнтир на європейську інтеграцію, обраний Україною, є адекватною відповіддю на розгортання глобалізаційних процесів та еволюцію взаємовідносин країн європейського регіону. Для України європейська інтеграція, крім політичних переваг, має забезпечити розвиток економіки в цілому та за секторами економіки за рахунок активізації співробітництва з європейськими державами.

Ресторанне господарство в розвинутих європейських країнах є важливою частиною агропродовольчого комплексу, яка значною мірою визначає продовольчу ситуацію. В Україні ресторанний бізнес майже не розглядають у ракурсі його ролі як важливого сегмента національного продовольчого ринку, хоча він володіє значним потенціалом із зростання споживання продовольчої сировини вітчизняного виробництва та підвищення рівня імпортозаміщення

агропромислової продукції.

Ресторанний бізнес є тією галуззю економіки, яка в українській економіці в найближчі роки буде залишатися однією з найбільш динамічних. Цей сектор економіки є надзвичайно привабливим для інвестування, зважаючи на високу ємність і незаповненість ринку. Поступово ринок харчування поза домом буде наближатися до найбільш прогресивних східноєвропейських ринків, що з одного боку є чинником, який сприятиме зростанню попиту на продовольчу сировину, з іншого – породить загострення конкурентної боротьби в цьому секторі економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Грунтовні дослідження щодо стану продовольчого забезпечення населення та продовольчої безпеки в Україні були проведені академіком Б. Й. Пасхавером, де аргументовано доведено зв'язок між національною продовольчою безпекою та сектором масового харчування та справедливо наголошено на необхідності більш інтенсивного розвитку харчування поза домом як одного із чинників підвищення рівня продовольчої безпеки [1; 2]. Науково-теоретичні та прикладні дослідження сучасного стану ринку ресторанного бізнесу України в умовах глобалізації та інтеграції світової системи господарювання, шляхи ефективного адаптаційного розвитку були проведені відомими зарубіжними та вітчизняними вченими, таким, як: В. А. Гросул, О. А. Круглова, О. Д. Рачкован та ін. [3–6], О. П. Бутенко, Д. О. Стрельченко [7], В. Ф. Доценко, О. В. Арпуль, Н. П. Бондар, Т. В. Ємчук, О. О. Дудкіна [8]; тенденції та перспективи розвитку ресторанного бізнесу в Україні та країнах Європи проаналізовано у фахових наукових публікаціях А. Кіралова, І. Гамарнег [9] та аналітичних оглядах [10–16].

При цьому недостатньо дослідженим залишається аспект щодо визначення та систематизації необхідних умов для підвищення рівня галузевої конкурентоспроможності підприємств вітчизняного ресторанного бізнесу в умовах інтеграції з країнами Європейського Союзу та надання рекомендацій щодо джерел зростання інвестицій у цей сектор економіки, зокрема пов'язаних з використанням європейських ресурсів.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан ресторанного господарства в Україні, привернути увагу до необхідності активізації його розвитку як важливого сегмента національного продовольчого ринку; визначити пріоритетні актуальні напрями розвитку ресторанного бізнесу в Україні для підвищення його економічної ефективності та збереження й посилення конкурентних позицій в умовах євроінтеграції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до класичних постулатів ринкової економіки попит визначає пропозицію. Нині для селянських і фермерських господарств України особливо актуальною є проблема ринків збуту. Її вирішенню може сприяти розвиток сфери харчування поза домом, де формування сировинної бази здійснюється в основному за рахунок продукції сільського господарства. Сучасні умови підприємницької

діяльності у сфері ресторанного бізнесу в Україні мають підвищений рівень складності з причин високого динамізму та високого ступеня ризику. Розвиток ресторанного бізнесу залежить від загальних тенденцій економіки держави, кон'юнктури споживчого ринку, появи нових форматів під впливом розвитку інноваційних технологій. До цього додається вплив високої еластичності попиту на продукцію за доходами споживачів, ціною та якістю на фоні диференціації споживачів за рівнем доходів; наявність перехресної еластичності; можливість формування нового попиту та загострення усіх форм конкурентної боротьби. Особливості попиту на кулінарну продукцію зумовлюються специфікою підприємств ресторанного господарства, що пов'язано з виконанням ними трьох взаємопов'язаних функцій: виробництво кулінарної продукції, її реалізація та організація споживання. У галузі особливо вираженими є індивідуальний характер і часова обмеженість споживання продукції; значні коливання попиту протягом доби, тижня та сезонів року; наявність перехресної еластичності та непередбачуваності причин і характеру формування нового попиту. До цього додається така специфічна особливість ресторанного господарства, як висока роль у формуванні попиту внутрішніх чинників, які в умовах України здійснюють переважно негативний вплив.

Таким чином, основними галузевими чинниками, які, з одного боку, зумовлюють розвиток ресторанного ринку в Україні, а з другого, – посилюють конкурентну боротьбу та виступають у ролі де стабілізаторів, є:

- вплив з боку споживачів продукції ресторанного господарства;
- вплив на формування попиту безпосередньо підприємств ресторанного господарства. Від можливостей підприємств щодо виявлення та задоволення специфічних індивідуальних потреб споживача в організації харчування залежить, чи стануть споживачі клієнтами підприємств ресторанного господарства, або скористаються послугами підприємств-субститутів;
- субститути, тобто те, що зможе за певних умов задовольнити потребу споживача без допомоги підприємства ресторанного господарства;
- бізнес-середовище, яке формує умови, що можуть сприяти розширенню попиту на продукцію та послуги підприємств ресторанного господарства, або навпаки – знижувати як можливості, так і мотиви щодо користування продукцією та послугами підприємства ресторанного господарства.

Стан сучасного розвитку ринку кулінарної продукції характеризується падінням купівельної спроможності населення, зміною смаків і вимог споживачів, появою нових форматів підприємств ресторанного господарства та загостренням конкурентної боротьби. Це зумовлює необхідність формування ефективної системи оцінки попиту на продукцію підприємств ресторанного господарства та забезпечення її відповідності сучасним викликам суспільства. Значна глобалізація, інтеграція та високий динамізм різноманітних процесів світової системи господарювання сприяє трансформації чинників зовнішнього середовища.

У 2014–2015 рр. Україна опинилася в критичних умовах збігу

внутрішньополітичної та економічної криз на тлі світової економічної кризи. Накопичені внутрішні структурні проблеми, диспропорції та протиріччя розвитку, спричинені непослідовністю та незавершеністю спроб реформування економіки, призвели до значної макроекономічної дестабілізації. Національна валюта девальвувала упродовж 2014–2015 рр. у три рази, у квітні 2015 р. було досягнуто піку темпів зростання споживчих цін – 60,9 % (у розрахунку до квітня 2014 р.). Це спричинило втрату частини потенціалу розвитку та різке зниження рівня життя населення. За 2014–2015 рр. ВВП скоротився на 15,8 %, обсяг виробництва промислової продукції – на 21,8 %, валової продукції сільського господарства – на 2,7 %, середньомісячна заробітна плата в реальному вимірі зменшилась на 23,3 % [4; 7; 8; 12; 14]. Погіршення умов ведення бізнесу призвело до скорочення суб'єктів господарювання та скорочення чисельності зайнятих, що негативно вплинуло як на мотиви до зростання попиту на продукцію підприємств ресторанного господарства, так і на формування доходів частини населення, що втратила роботу. Тому такий стан справ, безумовно, відобразився на можливостях освоєння попиту на підприємствах ресторанного господарства. Конкуренція на ринку ресторанного господарства призвела до скорочення кількості підприємств галузі, проте забезпечила зростання товарообігу підприємствам, що залишилися, за рахунок збільшення витрат споживачів на харчування поза домом за одночасного скорочення мережі ресторанного господарства.

Починаючи з другої половини 2015 р., економіка України поступово перейшла до фази відновлення макроекономічної стабільності та зростання. Темпи зростання споживчих цін знизилась (у річному обчисленні) до 43,3 % у грудні 2015 р., а реальний ВВП у III та IV кварталах 2015 р. збільшився на 0,5 % та 0,1 % до попереднього кварталу відповідно. Протягом 2016 р. економічна ситуація в країні характеризувалася ознаками поступового подолання негативних наслідків кризи. Так, за підсумком 2016 р., зростання реального ВВП становило 2,3 %, вдалося кардинально покращити динаміку внутрішніх цін споживчого ринку, внаслідок збільшення пропозиції на внутрішньому ринку в сукупності з помірною волатильністю обмінного курсу гривні (у 2016 р. і упродовж березня-липня та жовтня-листопада спостерігалася ревальвація гривні на 6,0 % та 2,2 % відповідно) в цілому за підсумком року одержано споживчу інфляцію в межах показника, закладеного до бюджету на 2016 р. – 12,4 % [11; 15]. Позитивним зрушенням є те, що, на відміну від попередніх років, джерелами зростання економіки у 2016 р. виступили не зовнішні чинники, а внутрішні: інвестиційний і споживчий попит. 2016 р. характеризувався зростанням усіх видів економічної діяльності реального сектора економіки: зокрема, обсяг промислового виробництва збільшився на 2,8 %, продукції сільського господарства – на 6,3 %, виробництво будівельної продукції зросло на 17,4 %, роздрібної торгівлі – на 4,0 %, оптової торгівлі – на 4,9 %. За даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, загальна ситуація, яка склалася в економіці за підсумками 2016 р., незважаючи

на збереження істотних проблем і ризиків, дала змогу констатувати, що криза 2014–2015 р. не зруйнувала потенціал розвитку, а змінила його характер [17]. У 2017 р. очікується зростання ВВП на 1,8 %, промислового виробництва – на 1,4 %, продукції сільського господарства – на 1,7 %, реальної середньомісячної заробітної плати – на 21,4 %, експорту товарів і послуг – на 10,4 %, імпорту товарів і послуг – на 10,6 %.

Характерною рисою сьогодення є те, що в умовах збереження істотних проблем і ризиків Україна здійснює політику дальшого поетапного приведення принципів господарювання до європейських норм, що справляє позитивний вплив на бізнес-клімат. Євроінтеграційний курс України – це насамперед комплекс викликів, на які необхідно шукати відповіді. Одним із них є необхідність підвищення рівня галузевої конкурентоспроможності підприємств вітчизняного ресторанного бізнесу в євроорієнтованому зовнішньому середовищі, зростання інвестицій у цей сектор економіки, зокрема пов'язаних з використанням європейських ресурсів. Основними галузевими проблемами, які стримують розвиток ресторанного ринку в Україні, є нижча рентабельність ресторанного бізнесу в порівнянні з іншими видами бізнесу (наприклад, будівництвом і торгівлею); висока вартість оренди або купівлі приміщень, придатних для ресторанного бізнесу, яка постійно зростає; дефіцит доступного кредитування; девальвація гривні; високі тарифи на комунальні послуги; значне зменшення кількості компаній-імпортерів продуктів харчування, відсутність конкуренції на ринку імпортних продуктів, що веде до постійного подорожчання сировини; підвищений рівень ризику через необхідність постійно підтримувати рівень конкурентоспроможності; дуже низький рівень доходів населення; низькі культурні рамки, відсутність традиції харчування не вдома.

Станом на початок 2016 р., за даними «Ресторанного консалтингу», в Україні (без урахування окупованого Криму та зони АТО) налічувалося близько 15 тис. закладів харчування, що на 5,6 тис. менше, ніж на початку 2014 р. (з них близько 1,5 тис. ресторанів закрилися, не витримавши кризи, а інші залишилися в окупованому Криму та зоні АТО) [12].

Євроорієнтоване бізнес-середовище в Україні формує умови, які сприятимуть активізації попиту на продукцію та послуги підприємств ресторанного господарства, оскільки Європа займає лідируючі позиції на світовому ринку ресторанного бізнесу та по праву вважається законодавцем світових тенденцій у цій сфері. Саме європейський ресторанний бізнес є найбільш стабільним у світі, що, безперечно, робить його прикладом для наслідування.

2016 р. став для ресторанного ринку України роком підйому. За одноставною думкою визнаних експертів, цей сегмент української економіки є одним із найперспективніших [10; 11; 13; 14]. Ємність українського ринку ресторанного бізнесу, яка у 2016 р. характеризувалася обсягом у 20 млрд дол. США, є привабливою нішею для інвесторів і фахівців з позиції доходів від

кулінарії. За розрахунками рестораторів, вітчизняний ринок харчування поза домом нині є насиченим не більше, ніж на 50 %. Як жодна інша сфера бізнесу, цей напрям діяльності вимагає осмислення світового та європейського досвіду й пильної уваги до перспектив його використання на українському ринку. Розвинене ресторанне господарство є прибутковим сектором економіки країни, який, крім обслуговування різних контингентів споживачів і надання їм послуг у сфері харчування, вигідно позиціонує країну на міжнародному ринку.

Державна влада України приділяє значну увагу підтримці й розвитку малого та середнього бізнесу, що є найбільш розповсюдженою організаційно-правовою формою серед суб'єктів господарювання в ресторанному бізнесі. Competiveness of Small and Medium Enterprises (COSME) – європейська програма підтримки малого та середнього бізнесу, яка об'єднує комплекс тематичних проектів і програм на період з 2014 до 2020 рр. із загальним бюджетом 2,3 млрд євро. Перелік програм, що визначаються Європейською комісією, щороку змінюється та викладається в окремому документі – Робочій програмі, яка на 2017-й р. складається із 22 підпрограм за трьома напрямками: полегшення виходу на зовнішні ринки; поліпшення умов для конкурентоспроможності; формування культури ведення бізнесу. Серед цих програм, наприклад: Європейська мережа підприємств EEN, Еразмус для молодих підприємців, Інтернаціоналізація кластерів МСП, Розвиток туризму, Полегшення доступу до державних закупівель і багато інших [18].

Сприятливі умови для ресторанного бізнесу також покликані створити такий механізм зменшення тиску на бізнес і заохочення до економічного росту, як дерегуляція, що поступово впроваджує в українську економіку Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Відміна надмірного регуляторного контролю, скасування неефективних процедур надлишкового ліцензування, застарілих систем сертифікації, моніторингу, здійснення експертиз та інших обмежень для бізнесу не тільки зменшує адміністративний тиск на бізнес, а й є засобом боротьби із корупцією та надання бізнесу можливості сконцентруватися на своїй основній діяльності [19].

Для досягнення європейського рівня українські ресторатори повинні активно шукати схеми оптимізації, переймати досвід кращих закладів Європи, розвивати популярні тренди. Серед кращих ресторанів Європи, які є орієнтиром, що вартий до відтворення, є: «Barrafina» – іспанська кухня, відкрита для кожного відвідувача й відзначена сертифікатом міжнародної якості; «Chez Bruce» – лондонський ресторан з відмінною французькою кухнею; «Pierre Gagnaire» – набув популярності завдяки досвідченому шеф-кухареві; «Guy Savoy» – у меню поєднані європейська та французька кухні; «El Club Allard» – орієнтований на бізнесменів; «La Pergola» – відомий середземноморською кухнею, вважається кращим місцем для романтичних і ділових зустрічей та ін. [9; 20–22].

Пріоритетами дальшого розвитку закладів ресторанного господарства є середній, середній плюс і нижчий цінові сегменти зі змінами якості, що

відповідає ціновим очікуванням ресторанної аудиторії, де прогнозується загострення конкуренції.

Тенденції розвитку ресторанного бізнесу в Україні у 2017 р. і на перспективу такі:

- тренди та напрями: здоровий спосіб життя та харчування; вегетаріанство; близькосхідний напрям («халяльна» їжа); мультимедійність – комбінація онлайн та офлайн продажів, управління різними каналами взаємодії з клієнтами тощо; максимальне використання власного потенціалу за рахунок перманентної креативності; кластеризація – зрозуміла європейцям форма взаємодії з інвесторами, особливо – у туристичній сфері (готельно-ресторанний бізнес); домашня ресторанна культура; орієнтація на потреби клієнтів; поєднання ритейлу та ресторанного бізнесу; підвищення рівня естетики інтер'єру та страв тощо;

- форми та формати організації бізнесу й продукція: слоуфуд та здорова їжа; кухня-вітрина; крафтові напої та блюда; національна та регіональна кухня; невеликі сімейні, душевні ресторани зі смачною їжею; гнучкі, швидкі, мобільні формати (фудтраки та ін.); тематичні та моно-заклади, орієнтовані на переваги певного продукту (арт-ресторани та кафе, суп-бари, салат-бари, «хіпстерські», вегетаріанські заклади); франчайзинг; мережевий розвиток відомих ресторанних брендів; локальні заклади, які обслуговують спальні й околичні райони («ресторани однієї вулиці»); кейтерінг і доставка блюд додому або в офіс; ресторани української кухні в різних інтерпретаціях; нішеві бари, кав'ярні та кондитерські.

Висновки. Євроінтеграційний курс України, крім численних позитивних впливів на економіку, політику, соціальну сферу тощо, у зв'язку із активізацією та зростанням обсягів імпорту продукції сільського господарства певним чином підвищує ризик, пов'язаний із національною продовольчою безпекою. Вирішити проблему цих ризиків можна певною мірою шляхом адаптаційного розвитку ресторанного бізнесу.

Головною передумовою на шляху досягнення українським ресторанним бізнесом європейського рівня є пошук схем оптимізації, активне переймання досвіду кращих закладів Європи, розвиток популярних трендів та інноваційних форм і форматів. Пріоритетами дальшого розвитку закладів ресторанного господарства є середній, середній плюс і нижчий цінові сегменти. Необхідною умовою забезпечення конкурентоспроможності є покращення якості, що відповідає ціновим очікуванням ресторанної аудиторії, де прогнозується загострення конкуренції. Здійснюючи пошук і використовуючи прогресивні конкурентні формати європейського ресторанного бізнесу, українські підприємці мають усвідомлювати необхідність їхньої адаптації до вітчизняних реалій і збереження національного колориту й аутентичних традицій.

Список використаних джерел

1. Пасхавер Б. Й. Сучасний стан продовольчої безпеки / Б. Й. Пасхавер // Економіка АПК. – 2014. – № 4. – С. 5–12.

2. Пасхавер Б. Й. Харчування поза домом у продовольчому споживанні / Б. Й. Пасхавер // Економіка АПК. – 2015. – № 5. – С. 23–28.
3. Гросул В. А. Тенденції сучасного розвитку підприємств ресторанного господарства в Україні та Харківській області / В. А. Гросул, Т. П. Іванова // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Економіка». – 2017. – Вип. 1(49). Т. 1. – С. 143–149.
4. Гросул В. А. Сучасні інноваційні тренди формування конкурентної стратегії підприємств ресторанного господарства / В. А. Гросул, К. В. Каленік // Інноваційна економіка. – 2017. – № 7–8 (70). – С. 72–78.
5. Гросул В. А. Комплексне оцінювання адаптаційного потенціалу в системі адаптивного управління підприємством / В. А. Гросул, О. А. Круглова, О. Д. Рачкован // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2017. – № 1. – С. 213–222. <https://doi.org/10.21272/mmi.2017.1-19>.
6. Гросул В. А. Обґрунтування напрямів адаптивного розвитку підприємства / В. А. Гросул, О. А. Круглова, О. Д. Рачкован // Фінансово-кредитна діяльність : проблеми теорії та практики. – 2017. – Том 1. – № 22. – С. 151–157. <https://doi.org/10.18371/fcaptr.v1i22.109942>.
7. Бутенко О. П. Стан ресторанного господарства України та перспективи його розвитку / О. П. Бутенко, Д. О. Стрельченко // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2016. – № 56. – С. 18–24.
8. Розвиток мережі закладів ресторанного господарства Столичного регіону України / В. Ф. Доценко, О. В. Арпуль, Н. П. Бондар, Т. В. Ємчук, О. О. Дудкіна // Географія та туризм. – 2012. – Вип. 21. – С. 64–70.
9. Kiráľová A. Local gastronomy as a prerequisite of food tourism development in the Czech Republic / A. Kiráľová, I. Hamarneh // Marketing and management of innovations. – 2017. – № 2. – Pp. 15–25. <https://doi.org/10.21272/mmi.2017.2-01>.
10. Ресторанный бизнес Украины в 2017 году: каким он будет? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.recon.com.ua/restorannyij-biznes-ukrainyi-v-2017-godu-cto-budet.html>.
11. В Украине ожил ресторанный бизнес [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://newshub.in.ua/2017/05/25/v-ukraine-ozhil-restorannyj-biznes>.
12. Обзор ресторанного рынка [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://maresto.com.ua/articles/razvitie_restorannogo_biznesa_v_ukraine_osnovnye_napravleniya.
13. Ресторанный бизнес в Украине ждут большие перемены [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://hyser.com.ua/business_and_finance/restorannyj-biznes-v-ukraine-zhdut-bolshie-peremeny-91169.
14. Кризис со вкусом : ресторанный рынок – итоги, прогнозы, тренды [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://delo.ua/lifestyle/krizis-so-vkusom-restorannyj-rynok-itogi-prognozy-trendy-312948>.
15. Тренды ресторанного бизнеса 2017 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://joinposter.com/post/restaurant-business-trends-2017>.
16. Обзор ресторанного рынка [Электронный ресурс]. – Режим доступа :

<https://delo.ua/lifestyle/sytnyj-god-obzor-restorannogo-rynka-329410>.

17. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2018–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=63b63994-6f7c-4a31-ab33-562a0ff402a8&tag=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkraini>.

18. Програми підтримки підприємців [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=8dc8c0b0-4e27-409c-b90e-f076ab2a27d8&title=ProgramiPidtrimkiPidprimtsiv>.

19. Сприятливі умови для бізнесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=112a480c-9492-4736-99ed-b0f3b1152c27&title=SpriiatliviUmovi>.

20. Какие рестораны выгодно открывать в 2017-м? [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://gazeta.ua/ru/articles/economics/_kakie-restorany-vygodno-otkryvat-v-2017m/745876.

21. Накануне 2017 ресторанный бизнес продолжает искать схемы оптимизации [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sd.net.ua/2016/11/07/optimizaciya-restorannogo-biznesa-2017.html>.

22. Главные тренды ресторанного бизнеса в 2017 году для привлечения посетителей [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://writegate.ru/glavnye-trendy-restorannogo-biznesa-v-2017.html>.

References

1. Paskhaver, B. (2014), The modern condition of food safety. *Ekonomika APK*, no. 4, pp. 5–12.

2. Paskhaver, B. (2015), Food away from home in food consumption. *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 23–28.

3. Grosul, V. and Ivanova, T. (2017), The trends of modern state of development of the restaurant enterprises in Ukraine and Kharkov region. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Series «Economics»*, no. 1 (49), vol. 1, pp. 143–149.

4. Grosul, V. and Kalenik, K. (2017), Modern innovative trends in the formation of a competitive strategy of restaurant enterprises. *Innovative economy*, no. 7–8 (70), pp. 72–78.

5. Grosul, V., Kruglova, O. and Rachkovan, O. (2017), Adaptive potential complex assessment in the system of the trade enterprises adaptive management. *Marketing and management of innovations*, no. 1, pp. 213–222. <https://doi.org/10.21272/mmi.2017.1-19>.

6. Grosul, V., Kruglova, O. and Rachkovan, O. (2017), Substantiation of the enterprise adaptive development tendencies. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 1, no. 22, pp. 151–157. <https://doi.org/10.18371/fcaptp.v1i22.109942>.

7. Butenko, O. P. and Strelchenko, D. O. (2016), The research of Ukrainian restaurant economic management market and future perspectives. *The Bulletin of transport and industry economics*, no. 56, pp. 18–24.

8. Dotsenko, V., Arpul, O., Bondar, N., Emchuk, T. and Dudkina, O. (2012), Developing of a chain of restaurants in the capital region Ukraine. *Geography and tourism*, vol. 21, pp. 64–70.

9. Kiráľová, A. and Hamarneh, I. (2017), Local gastronomy as a prerequisite of food tourism development in the Czech Republic. *Marketing and management of innovations*, no. 2, pp. 15–25. <https://doi.org/10.21272/mmi.2017.2-01>.

10. Restaurant business in Ukraine in 2017: what will it be like? [Online], available at: <https://www.recon.com.ua/restorannyj-biznes-ukrainyi-v-2017-godu-chto-budet.html>.

11. The restaurant business returned to life in Ukraine [Online], available at: <http://newshub.in.ua/2017/05/25/v-ukraine-ozhil-restorannyj-biznes>.

12. Restaurant market review [Online], available at: http://maresto.com.ua/articles/razvitie_restorannogo_biznesa_v_ukraine_osnovnye_napravleniya.

13. Ukrainian restaurant business is waiting for great changes [Online], available at: http://hyser.com.ua/business_and_finance/restorannyj-biznes-v-ukraine-zhdut-bolshie-peremeny-91169.

14. Crisis with taste: restaurant market – results, forecasts, trends [Online], available at: <https://delo.ua/lifestyle/krizis-so-vkusom-restorannyj-rynok-itogi-prognozy-trendy-312948>.

15. Restaurant business trends 2017 [Online], available at: <https://joinposter.com/post/restaurant-business-trends-2017>.

16. Restaurant market review [Online], available at: <https://delo.ua/lifestyle/sytnyj-god-obzor-restorannogo-rynka-329410>.

17. Forecast of economic and social development of Ukraine for 2018–2020 years [Online], available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=63b63994-6f7c-4a31-ab33-62a0ff402a8&tag=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkraini>.

18. Programs of entrepreneurs support [Online], available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=8dc8c0b0-4e27-409c-b90e-f076ab2a27d8&title=ProgramiPidtrimkiPidprintsiv>.

19. Favorable conditions for business [Online], available at: <http://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=112a480c-9492-4736-99ed-b0f3b1152c27&title=SpriiatliviUmovi>.

20. What restaurants are profitable for opening in 2017? [Online], available at: https://gazeta.ua/ru/articles/economics/_kakie-restorany-vygodno-otkryvat-v-2017m/745876.

21. The restaurant business continues to look for optimization schemes on the eve of 2017 [Online], available at: <http://sd.net.ua/2016/11/07/optimizaciya-restorannogo-biznesa-2017.html>.

22. The main trends of the restaurant business in 2017 for customers' attraction [Online], available at: <http://writegate.ru/glavnye-trendy-restorannogo-biznesa-v-2017.html>.

How to cite this article? Як цитувати цю статтю?

Стиль – ДСТУ:

Дядюк М. Український ресторанний бізнес у формуванні продовольчої безпеки в умовах євроінтеграції [Електронний ресурс] / М. Дядюк, О. Филипенко // *Agricultural and Resource Economics : International Scientific E-Journal*. – 2017. – Vol. 3. – No. 4. – Pp. 73–84. – Mode of access : www.are-journal.com.

Style – Harvard:

Dyadyuk, M. and Fylypenko, O. (2017), Ukrainian restaurant business in formation of food safety under eurointegration conditions. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*, [Online], vol. 3, no. 4, pp. 73–84, available at: www.are-journal.com.